

הואיל משה

פרשת ויחי
שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

ובחידושנו לפרשת לך (שנת תשס"ח) כתבנו דרבי יוחנן דס"ל דאיסור השביתה לעכו"ם אינו משום דכתיב לא ישבותו, אלא מחמת נוהג שבעולם מלך ומטרונה וכו', וריש לקיש דס"ל דילפינן לה מקרא לא ישבותו אזלי לשיטתייהו, דאיתא במסכת סנהדרין (שם), אמר רבינא, אפילו שני בשבת, ופירש"י וז"ל, לא תימא שביתה דקאמר ר"ל לשום חובה קאמר, דלא לכוון לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל או אחד בשבת ששבותין בו, אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו, שלא יבטלו ממלאכה ואפילו יום שאינו בר שביתה עכ"ל, אמנם הרמב"ם בה' מלכים (פ"י ה"ט) כתב, עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה וכו' וכן עכו"ם ששבת אפילו ביום מימות החול, אם עשה אותו לעצמו כמו שבת חייב מיתה, ואצ"ל אם עשה מועד לעצמו, כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצוות לעצמן מדעתן וכו', ואם עסק בתורה, או שבת, או חדש דבר, מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג עיי"ש, הרי שדייק בלשונו דרק אם עשאו כמו שבת ומשום דעושה דת חדשה, אבל בביטול מלאכה גרידא אינו חייב.

ובספר חמדת ישראל קונטרס נר מצוה (דף ק"ג מדפנה"ס טו"ד) כתב, דמרהיטת הלשון משמע דרש"י והרמב"ם פליגי, דלרש"י אפילו שביתה בעלמא ג"כ אסור, דגזירת הכתוב שאסור להם מנוחה יום שלם אפילו ללא שום דת, ולהרמב"ם רק אם קובעים מנוחה לשם דת וכדומה הוא דאסור, אבל לשם מנוחה בעלמא שרי עיי"ש.

ובשו"ת מהר"ם שיי"ק חאו"ח (פ"י קמ"ה) האריך בביאור שיטת הרמב"ם הנ"ל, ובתו"ד (ד"ה ומפי) כתב, דלכאורה צ"ב במה שדרש ר"ל לא ישבותו על איסור שביתה, הרי פשטיה דקרא מתחיל עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו, מבואר דקאי על טבעי העולם שלא יפסיק מלהיות יום ולילה, ואיך דרש דקאי על האדם לאסור שביתה, אמנם מרש"י שם נראה שמיישב בצחות לשונו, דודאי עפ"י המסורת הפי' בפשטות הפסוק דקאי על טבעי העולם, אלא דלפי"ז היה צריך להיות המקרא יום ולילה לא ישבתו בשו"א תחת השי"ן, אבל מצד המקרא שקורין לא ישבתו הבית בחולם ילפינן דקאי גם על האדם שנאסר מלהפסיק ממלאכה, ולכן ס"ל להרמב"ם דאין איסור תורה בשביתה הגוף דאזלינן בתר המסורת, ולא ישבתו בשו"א כתיב דקאי על טבעי העולם עיי"ש.

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם: ואיתא במדרש רבה (פרשה צ"ט-י) אמר להם, אחים הייתם בדינה דכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו, ולא אחים ליוסף שמכרתם אותו עיי"ש.

והקשה בספר פני דוד מהחיד"א, דמשמע דטענת יעקב היתה יען שהייתם אחים לדינה להרוג כל זכר בשכם מדוע לא הייתם אחים ליוסף שלא למכרו, ותמוה דאיך תליא זה בזה עיי"ש.

והנבס"ד, דהנה הרמב"ן (פרשה ל"ד-י"ג) עה"פ ויענו בני יעקב כתב וז"ל, ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי עכ"ל, ותירץ החידושי הרי"ם, דאיתא במדרש רבה (דברים א-כ"א), אמר ר"י בר חנינא, עכו"ם ששמר את השבת עד שלא קיבל את המילה חייב מיתה, למה שלא נצטוו עליה, ומה ראית לומר עכו"ם ששמר את השבת חייב מיתה, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, בנוהג שבעולם מלך ומטרונתא יושבין ומסיחין זה עם זה, מי שבא ומכניס עצמו בנייהם אינו חייב מיתה, כך השבת אות היא בין הקב"ה ובין ישראל, שנאמר ביני ובין בני ישראל, לפיכך כל עכו"ם שבא ומכניס עצמו בנייהם עד שלא קיבל עליו למול חייב מיתה עיי"ש, והנה גם על מילה נאמר בפרשת לך (פרשה י"ז-א) והיה לאות ברית ביני וביניכם, ומעתה עכו"ם אסור לימול שלא לשם גירות שהרי משתמש באות מלך, ואם עכו"ם נימול חייב מיתה, ובני יעקב אמרו להם (פרשה ל"ד-ט"ו) אך בזאת, היינו להימול לשם גירות שיהיה כמותם בישראל, ובני שכם מלו עצמם לתאות חתנות ולהשאור גוים, ולכן נתחייבו מיתה שנשתמשו באות, ולוי נעשה אז בר מצוה כמבואר ברש"י מסכת נזיר (דף כ"ט), וחידש זה הדין כבר מצוה שלו, דכמו שעכו"ם ששבת חייב מיתה כן במילה עכ"ד.

אך לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:), אמר ריש לקיש עובד כוכבים ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבותו (וקא דריש ליה לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבותו אהך ששה עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן עיי"ש.

ולפי זה מה דעכו"ם ששבת חייב מיתה, זה לאו מטעם דשבת נקרא אות, ומעתה ליכא למימר דלכן הרגו את כל העיר משום שנשתמשו באות, דמנ"ל הא דאם נשתמשו באות חייבין מיתה.

בבני השפחות לקרותם עבדים, דהנה המהרש"א בח"א במסכת יבמות (דף ק) כתב, דהא דנשא אברהם את הגר שהיתה שפחה ואסורה לו, משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו, לדעת הסוברים ב"ר"ד (סי' רס"ז ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא שחררה, ושכן צריך לומר גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולא עיי"ש, ולכן כיון שבהכרח צ"ל שנשתחררו השפחות, ע"כ הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזולזלים בהם לקרותם עבדים, וזהו מה שאמר הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוי רעה אל אביהם, דכיון דס"ל שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך לפימש"כ בספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) גבי אברהם שנשא את הגר, דאצ"ל דמסתמא שחררה, דאף אם לא שחררה מ"מ כיון דעדיין לא קיים מצות פו"ר, אמרינן דאית עשה דפו"ר ודחי הל"ת דלא יהיה קדש, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר בתוס' מסכת גיטין (דף מ"א.) בתוס' ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ולפי"ז י"ל במה שנשא יעקב להשפחות דתליא בזה, דאי ס"ל דנשים אינן מצוות על פו"ר, וליכא למימר עשה דוחה ל"ת אז צ"ל דשחררן, משא"כ אי ס"ל דאף האשה מצווה על פו"ר, י"ל דבאמת לא שחררן, אלא משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד היציב פתגם.

ואיתא ביבמות (דף ס"ה.), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, רבי יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ובגמרא איתא מנה"מ, אמר ר' אילעא משום ראבר"ש, אמר קרא, ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, ופריך דרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב עיי"ש, ובספר דורש לציון (סוף דרוש י"א) כתב, דפליגי אי יש אם למקרא או יש אם למסורת, דר' יוחנן בן ברוקה דס"ל דעל שניהם הוא אומר פרו ורבו, הוא משום דס"ל יש אם למקרא וכבשוה קרינן וגם אשה מצווה אפו"ר, והת"ק ס"ל דיש אם למסורת וכבשה כתיב ואשה אינה מצווה אפו"ר עיי"ש.

ובזה יתבאר דברי המדרש, כי שמעון ולוי נקמו נקמת דינה והרגו את שכם, כי עכו"ם אסור לימול שלא לשם גירות דמשמש באות מלך, ואם עכו"ם נימול חייב מיתה, כדמצינו בעכו"ם ששבת דחייב מיתה משום דנקרא אות, דאי"ל דלכן עכו"ם ששבת חייב מיתה משום שעבר על לאו דיום ולילה לא ישבותו, דזה קאי על טבעי העולם, ומינה דס"ל יש אם למסורת, ומעתה אי ס"ל יש אם למסורת, א"כ נשים פטורות ממ"ע דפו"ר, והוה עשה שאינה שוה בכל דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, א"כ הצדק הוא עם יוסף דיעקב שחרר השפחות, ולכן תמה, אחים הייתם בדינה שהרגתם שכם משום דס"ל יש אם למסורת, ולא אחים ליוסף שמכרתם אותו על שאמר שהשבתים מזולזלין בבני השפחות, דס"ל ליוסף יש אם למסורת, והרי לשיטתכם הצדק הוא עם יוסף, וא"כ למה מכרתם את יוסף ודרו"ק.

והיוצא לנו מזה דדרשת ר"ל דב"נ נהרג מאזהרת לא ישבותו תליא אי יש אם למקרא או יש אם למסורת, דר"ל דדרש לא ישבותו למשמע מינה שהאיסור על האדם לשבות משום דס"ל יש אם למקרא.

ונודע מה שהקשו הראשונים על הרמב"ם דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, א"כ אמאי חייבה התורה אשם תלוי על הספק (עין ברין ספ"ק דקידושין). ובשו"ת מהרי"ט (תיריד סי' א') כתב לתרץ, דהרמב"ם כתב בהל' שגגות (פ"ה ה"ב) אינו חייב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע, כיצד אכל חלב וספק אם היה כזית או פחות מכזית, או שהיתה לפניו חתיכת חלב וחתיכת שומן ואכל אחת מהן ואין ידוע איזה מהן אכל וכו' הרי זה מביא אשם תלוי וכן כל כיו"ב, אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהיא חלב ספק שהיא שומן ואכלה פטור שהרי אין כאן איסור קבוע וכו' עיי"ש, ומבואר דהרמב"ם ס"ל כהמ"ד במסכת כריתות (דף י"ז.) דחתיכה אחת משני חתיכות שנינו, ולכן אע"ג דבכל הספיקות ס"ל להרמב"ם דאזלינן לקולא מ"מ היכא דאיכב איסורא מודה הרמב"ם דלחומרא אזלינן, ומבואר שם בכריתות דזה אי חתיכה אחת (ספק חלב ספק שומן) שנינו, או חתיכה אחת משני חתיכות שנינו, קמפלגי אי יש אם למסורת או יש אם למקרא, דמ"ד יש אם למסורת ומצות כתיב, ולפי"ז אף בחתיכה אחת מביא אשם תלוי, משא"כ מאן דס"ל יש אם למקרא ומצוות קרינן לכן ס"ל דמשני חתיכות שנינו. ולפי"ז כתב שם המהרי"ט דזה אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא תליא אי יש אם למסורת או למקרא, דמאן דס"ל יש אם למקרא וחייב אשם תלוי אינו רק בשני חתיכות דייקא דהו"ל איכב איסורא, הא לאו הכי לא הוי מחמירין בספיקא משום דס"ל דספיקא מה"ת לקולא, משא"כ למאן דס"ל יש אם למסורת, וחייב אשם תלוי הוא אף בחתיכה אחת, ע"כ מוכח דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד.

ובמלא הרועים ערך ספיקא (אות י"ט) כתב דמאן דס"ל וסתות דאורייתא ס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ובערך וסתות (אות י"א) כתב דריו"ח ס"ל וסתות דאורייתא לדעת ה"ה (בפ"ד מהא"ב), ור"ל ס"ל וסתות דרבנן עיי"ש, ולפי"ז ריו"ח ס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, וס"ל יש אם למסורת, ור"ל ספיקא דאורייתא לקולא, וס"ל יש אם למקרא.

ולפי"ז י"ל דריו"ח ור"ל אזלי לשיטתייהו, דריו"ח ס"ל דלא ישבותו קאי על תקופת השנה, דכיון דס"ל דספד"א מה"ת לחומרא, וחייב אשם תלוי הוא אפילו בחתיכה אחת, וס"ל יש אם למסורת, ולהמסורת לא ישבותו קאי אתקופות השנה ולא על האדם, ולכן ס"ל דעכו"ם ששבת חייב מיתה משום מלך ומטרוניתא וכו', ור"ל דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, וחייב אשם תלוי הוא בשתי חתיכות, וס"ל יש אם למקרא, ולכן שפיר דרשינן הקרי דלא ישבותו דקאי על האדם.

ובספר יציב פתגם כתב לפרש הקרא ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, דיש לבאר מחלוקת יוסף עם אחיו במה שהיו מזולזלים

דהואיל וידעינן כבר גוף דין עשה דוחה ל"ת בכל הלאוין, ע"כ ראו לן לומר בכל לאוין דאף בכה"ג עשה דוחה ל"ת.

ולפי"ז נראה לפימש"כ השעה"מ בהל' יו"ט (פ"א-ה"ד) בשם ספר מקראי קודש, דע"כ לא ילפינן משריפת קדשים דאסור ביו"ט, דלא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך וכו', משום דבשרא אגומרי הוי מכבה ובמכבה לא אמרינן מתוך, ואף דכיבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, עכ"ז הרי הרמב"ם בהל' שבת (פ"א-ה"ד) פסק דחייבין אף על מלאכה שאצל"ג עכ"ד, ולפי"ז כיון דשריפת קדשים אסור רק מצד כיבוי א"כ שוב העשה והל"ת אינם בחפץ אחד, שהרי מלאכת הכיבוי הוא בהגחלים, וקיום מצות שריפה הוא בהבשר קודש, וא"כ מדאיצטריך קרא בשריפת קדשים דלא דחי יו"ט, ש"מ דבעלמא אמרינן עשה דוחה ל"ת אף כשהאין העבירה והמצוה בחפץ אחד ומיושב קושיית הטו"א לנכון עכ"ד, אולם כ"ז הוא אי ס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, משא"כ אי ס"ל מלאכה שאצל"ג לא מוכח כלום משריפת קדשים.

היוצא לנו מזה דאי ס"ל מלאכה שאצל"ג חייב איכא למימר שפיר דעשה דוחה ל"ת אפילו כשאין העבירה והמצוה בחפץ אחד, וע"כ שפיר פריך הגמ' דיבוא עשה דאכילת כשרים וידחה ל"ת דאכילת פסולים, וע"כ הטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז שפיר י"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, משא"כ למ"ד מלאכה שאצל"ג פטור או אמרינן עשה דוחה ל"ת רק כשהמצוה והעבירה הוי בחפץ אחד, ולפי"ז י"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דל"ה בחפץ אחד, דקיום המצוה הוא בבשר קודש הכשר והל"ת הן בבשר פסול, ובמקדש י"ל דאמרינן עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז י"ל דגם על חטא דע"ז מהני תשובה, וע"ע שם (אופן מ"ד) שכתב מטעמא אחרינא דקושיית הגמ' א"ש רק להמ"ד דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב עיי"ש.

ובספר ישמח משה בפרשת וישב (ד"ה וישמע ראובן) כתב, דהשבטים היו אוכלים בשר עוף בלא שחיטה, דס"ל דדינם כב"נ דאינן מוזהרין על אבמה"ח של עוף כמש"כ הרמב"ם בהל' מלכים (פ"ט-ה"א) דבן נח אינו מצווה על אבר מן החי דעוף, ועיין בפליתא (סי"ב) דכתב דאף איסורא ליכא עיי"ש, ויוסף ס"ל דדינם כישראל דמוזהרין גם על אבמה"ח של עוף, ולכן אמר דהשבטים אוכלים אבר מן החי עיי"ש.

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל ב"נ, דנודע קושיית המפ' אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף כ"ח), אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (והריש לא ישבתו ממלאכת דבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנן ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א').

ב) עוי"ל, דאיתא בבראשית רבה (ע"ו-ט), ודינה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה, אמר הרשע הזה עינו רמה היא שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממני, אמר לו הקב"ה, למס מרעהו חסד, מנעת מרעך חסד, מנעת חסדך מן אחוך דאלו איתנסבת לגברא לא זינתה, הנסבת לאיוב לאו גיירתיה (כשנשאת לאיוב לא החזירתי למוטב), לא בקשת להשיאה למהול (עשי) הרי היא נשאת לערל (שכס), לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי נשאת דרך איסור, הה"ד ותצא דינה בת לאה עיי"ש, מבואר דנענש יעקב בשביל שמנעה מאחיו, שאם היתה נשאת לעשיו היתה מחזירתו למוטב, ונפלה ביד שכס עיי"ש. אך לפימש"כ המפ' דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, לפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כיון שעשיו חטא בע"ז ואינו מועיל תשובה על חטא דע"ז, ולכן הסתיר את דינה מפניו.

ובספר פרדס יוסף (פרשת שמיי) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ו), גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת שבמקדש, דקיי"ל במסכת זבחים (דף צ"ז) דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עדל"ת שבמקדש, איתא בזבחים (שם) דדרשינן הקרא דכל אשר יגע בבשרה יקדש, יקדש להיות כמוה שאם פסולה הוא תפסל ואם כשרה הוא תאכל כחמור שבה, ופריך הגמרא, אמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכשירה), ולידחי את לא תעשה (דלא תאכל דפסולה), ומשני רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש.

ובטורי אבן ר"ה (כ"ח) הקשה, דמאי פריך הגמ' דליתי עשה דאכילת כשרים וידחה ל"ת דפסולים, לפי"מ דאיתא במסכת מנחות (דף מ"ח), עמוד וחטא בחטאת בשביל שתזכה בחטאת אמרינן, עמוד וחטא בחטאת בשביל שתזכה בעולה לא אמרינן, א"כ ה"נ דילמא עשה דוחה ל"ת אמרינן רק כשהל"ת הוא באותו החפץ עצמו אשר בו מקיים המצוה דומיא דכלאים בציצית, אבל כאן שקיום המצוה הוא בבשר קודש הכשר והל"ת הוא בבשר פסול שנבלע בו, א"כ מנ"ל דגם בכה"ג אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק.

ובס' עין פנים לתורה (אופן ח) כתב דיש לימוד דגם בכה"ג אמרינן עשה דוחה ל"ת, ממש"כ התוס' ביבמות (ה ד"ה כולה) שהקשו דלמ"ל למילף מכלאים בציצית דעשה דוחה ל"ת, נילף משריפת קדשים מדאיצטריך קרא לומר שאינו דוחה יו"ט מכלל דעשה דוחה ל"ת, ותירצו דמלאו דיו"ט אין ללמוד אלאוי דעלמא, דלאוי דיו"ט קילי לפי שהותרו לצורך אוכל נפש עיי"ש, וי"ל דזהו רק כל זמן דלא ידעינן כלל דעדל"ת, אבל עתה דידעינן עדל"ת מכלאים בציצית אלא דצריכין עוד הלימוד להיכא דאין הל"ת והעשה בחפץ אחד, ע"כ אם נוכל להמציא ללמוד זה משריפת קדשים הנ"ל, שפיר נוכל ללמוד זה אפילו אלאוי דעלמא, דמענתה גילוי מילתא בעלמא הוא,

ובספר חתן סופר שער התפלה (ס"ח) ובספר בית האוצר (מערכת א' אות כ') כתבו לתרץ, די"ל דעשו מלאכה שאינה צריך לגופו, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר במסכת חגיגה (דף י"ג), ועכ"פ לענין מצות הבן נח דכתיב רק יום ולילה לא ישובתו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאינה צריך לגופו שפיר לא הוי שבייתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלאכה שאינה צריך לגופו פטור א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאינה צריך לגופו, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישובתו, אבל למ"ד דמלאכה שאינה צריך לגופו חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאינה צריך לגופו, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאינה צריך לגופו דהלא חייבים על מלאכה שאינה צריך לגופו.

ומעתה מבואר דברי המדרש, כי שמעון ולוי נקמו נקמת דינה, הגם שיעקב נענש בדין בשביל שהסתירה מפני עשיו, וצ"ל שהם סברו דבדין הסתירה דאינו מועיל לו תשובה כיון שחטא בע"ז, ועל חטא דע"ז אינו מועיל תשובה דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומעתה ס"ל מלאכה שאצ"ל חייב, ולפי"ז עכצ"ל דהיה להם דין ישראל קודם מתן תורה, דא"כ האריך שמרו את השבת, ולפי"ז אחים הייתם בדינה, ולא אחים ליוסף שמכרתם אותו, על שאמר שהשבטים אוכלים אבמה"ח של עוף, דהלא לשיטתכם הצדק הוא עם יוסף דיש לכם דין ישראל ומוזהרין אתם על אבמה"ח של עוף ודו"ק.

ג) עוי"ל, דבספר תורת משה להחת"ס פרשת וישלח (ד"ה בני יעקב וכו') רמב"ם הביא מש"כ הרמב"ן לגבי מעשה דשכם שלכן הרגוהו שמעון ולוי לא מצד מעשה זה בדינה, אלא שבלא"ה ידעו שעברו על ז' מצות ב"נ שחייבים עליהם מיתה, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ע"ג), אשכח ר' יעקב בר אבא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב, ב"נ נהרג בדיין אחד, ובעד אחד שלא בהתראה וכו' עיי"ש, והמה היו עובדי ע"ז, ועל כך דנו אותם להריגה, אמנם יעקב אבינו חשש אולי המה גירי אמת דכוונתם כשנימולו להם כל זכר היתה לשם שמים, וממילא אינן חייבים מיתה, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ע"א), גוי שנתייבב מיתה ונתגייר פטור, הואיל ונשתנה דינו (דאילו מעיקרא נדון בעד אחד וכו' ובלא התראה ואילו עביד השתא בעינן התראה וסנהדרין של כ"ג ועדים) ונשתנית מיתתו (ודכל מיתת בני נח כסיף ואילו עביד השתא בעי למדייניה בסקילה והוא לא אחייב בהא מיתה הלכך פטור) עיי"ש, על כן קצף עליהם יעקב ואמר לשמעון ולוי עכרתם אתי להבאישני ביושב הארץ עיי"ש.

וכ"כ הרדב"ז עמש"כ הרמב"ם בהל' מלכים (פ"ט הי"ד) וכיצד מצווין הן על הדינים, חייבין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו וכו', ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, וכתב ע"ז הרדב"ז, וא"ת אמאי אמר יעקב עכרתם אתי וכו' כיון דמדינא קטלו להו, וי"ל כיון

שקבלו עליהם המילה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי עיי"ש, ולפי"ז לכאורה צ"ב מדוע שפטו אותם שמעון ולוי להריגה, כיון דיש לדונם אותם כגרים ע"י שנימולו, ובמה נחלקו יעקב ושמעון ולוי.

וכתב בספר תפארת ראובן (פרשת וישלח), עפי"מ דאיתא במסכת יבמות (דף מ"ד), תנו רבנן, גר שמל ולא טבל, ר' אליעזר אומר הרי זה גר, שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו (בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה), טבל ולא מל, ר' יהושע אומר הרי זה גר, שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו (נשותיהם שטבלו דאם לא טבלו במה נכנסו תחת כנפי השכינה), וחכמים אומרים טבל ולא מל, מל ולא טבל, אינו גר עד שימול ויטבול, ומסיק הגמ', בטבל ולא מל כו"ע לא פליגי דמהני, כי פליגי במל ולא טבל, ר' אליעזר יליף מאבות, ור' יהושע סבר באבות נמי טבילה הוה וכו' עיי"ש, והנה אף אי אמרינן דאנשי שכם נימולו לשם גירות, מ"מ הרי עדיין לא טבלו באותה שעה, שהרי באותו פרק היו ביום השלישי בהיותם כואבים, ואיתא במסכת יבמות (דף מ"ד) נתרפא (ממילתו) מטבילין אותו מיד עיי"ש, כי המים מכבידין על חולי המילה, וכן נפסק להלכה ביור"ד (ס' רס"ח ב), ולפי"ז י"ל דיעקב ושמעון ולוי פליגי בזה, דיעקב ס"ל כר' אליעזר דגר שמל ולא טבל הוי גר, וכיון דהם מלו בשר ערלתם נחשבו כגרים ונפטרו מעונשם, ואין עליהם חטא משפט מות, ולכן טען יעקב כנגדם שעשו שלא כדיון, משא"כ שמעון ולוי ס"ל כהחכמים דמל ולא טבל אינו גר, ולכן דנו את בני שכם כדיון ב"נ שנהרג עפי"ז דיין אחד בלי עדים והתראה, וכיון דדינייהו הוי כב"נ חייבים מיתה עכ"ד עיי"ש.

ובתוס' (ד"ה כי פליגי) הקשו, דלקמן בפרק הערל (דף ע"א) ממעט ר' עקיבא גר שמל ולא טבל מפסח מדכתיב תושב ושכיר, והשתא כמאן סבר ר' ע, אי כר' יהושע למה לי קרא, פשיטא דלא אכיל בפסח דעובד כוכבים גמור הוא, ואי כר' אליעזר כיון דגר מעליא הוא אין סברא למעטו מפסח כדמשמע התם, ותירצו דלעולם כר' יהושע ס"ל ולא מטעמיה, דאיהו סבר דבאבות טבילה נמי הוה, ור"ע סבר דמדמעטיה קרא בפסח שמע מינה דאין גר עד שימול ויטבול עכ"ל, מבואר מזה דאליבא דר"ע הא דגר שמל ולא טבל אינו גר ילפינן מקרא דתושב ושכיר.

ואיתא שם (דף ע), תניא, א"ר אליעזר, מנין לערל שאין אוכל בתרומה, נאמר תושב ושכיר בפסח ונאמר תושב ושכיר בתרומה (דכתיב תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש), מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו, אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו, ר' עקיבא אומר אינו צריך, הרי הוא אומר איש איש (מודע אהרן והוא צרוע או זב וגו') לרבות הערל

(כטמא אצל אכילת תרומה דבהאי קרא תרומה כתיב דכתיב ובהא השמש וטהור ואחר יאכל מן הקדשים והיינו תרומה דסוגי ליה בהערוב שמש) וכו' עיי"ש, ולקמן (דף ע"א) איתא, ור' עקיבא האי תושב ושכיר מאי עביד ליה, ומסיק הגמ' לאתווי גר שמל ולא טבל, וקטן שנולד כשהוא מהול, וקסבר צריך להטיף ממנו דם ברית, ור' אליעזר לטעמיה דאמר גר שמל ולא טבל גר מעליא הוא, וקסבר קטן כשנולד מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית, ור' אליעזר האי איש איש מאי עביד ליה, דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

אך לפימש"כ המפ' דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, לפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כיון שעשיו חטא בע"ז ואינו מועיל תשובה על חטא דע"ז, ולכן הסתיר את דינה מפניו.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"ו. מדפ"ה) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות, ופולוגתא זו תליא בפולוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' בפסחים (דף ג"ד.) תשובה נבראת קודם שנברא העולם, שהיא אחד משבעה שנבראו קודם שנברא העולם, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז התשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפולוגתא, דאיתא במד"ר בראשית (ד-ח) ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מגי דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים יולדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ואיתא במד"ר פ' וישב (פרשה פ"ד-ד"ד) עה"פ הנה בעל החלומות הלזה בא, אמר ר' לוי זה עתיד להשיאם לבעלים [להשתחוות לבעלים] ופי' במתנות כהונה שם דבעל קדריש מלשון בעלים, ורמז לירבעם ואחאב שבאו מיוסף עיי"ש, ומבואר מזה שהשבתים ראו שעתיד לצאת ממנו ירבעם ודנו את יוסף ע"ש סופו, אולם המפרשים הקשו דהרי איתא בר"ה (ט"ז) אמר ר' יצחק, אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותו שעה, שנאמר כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם, ופירש"י ומצינו בב"ר, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר וכו', אמר להם השעה צדיק הוא או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם באשר הוא שם, איני דן את האדם אלא בשעתו עיי"ש, וכ"כ רש"י עה"ת בפ' וירא (עה"פ באשר הוא שם), ועיין ברא"ש ר"ה (י"ז) אהא דאמרינן שם, ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה, והקשה

מבואר מזה דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם וליכא למילף דין ערל שנאסר בפסח מקרא איש איש, ע"כ נפקא ליה למעטו מתושב ושכיר, ולא אייתר תושב ושכיר להך דרשא דר"ע לאתוויי גר שמל ולא טבל, אך אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ודרשינן מאיש איש למעט ערל מפסח, ואייתר תושב ושכיר לאתוויי גר שמל ולא טבל, וילפינן מהכא דאינו גר עד שימול ויטבול.

ואיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ו) מה דבתם רעה הביא יוסף לאביו, ר' מאיר אומר חשודין הן על אבר מן החי עיי"ש, והקשו המפ' אין להאמין זה על שבטי י-ה שאכלו אבמה"ח, וכתבו המפ' (עיין בשמע יעקב בפרשת עמור ק"ג) דאכלו חצי שיעור עכ"ד, אך עדיין צ"ב איזה התנצלות הוא בכך, אף דלא אכלו אלא פחות מכזית הרי עבר על איסורא דאורייתא, דחצי שיעור אסור מן התורה, כדאיתא במסכת יומא (דף ע"ג.) חצי שיעור, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל, ריש לקיש אמר מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא וכו' עיי"ש.

ובמל"מ הל' חמץ ומצה (פ"א-ה"ו) כתב, דר' יוחנן דס"ל חצי שיעור אסור מה"ת, ס"ל סתם אכילה בכל שהוא, ולכן ס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, ור"ל ס"ל סתם אכילה בכזית, ולכן ס"ל חצי שיעור מותר מה"ת עיי"ש.

וראיתי מכ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א די"ל דריו"ח אזיל לשיטתו, דבהל' שבועות (פ"ג-ה"א) כתב המל"מ בדעת הרמב"ן והר"ן דבלשון בני אדם אין אכילה אלא בכזית, ובפחות מכן לא מקרי אכילה רק טעימה עיי"ש, ולפי"ז ריו"ח לשיטתו דס"ל במסכת ע"ז (דף כ"ז.) ובמסכת חולין (דף פ"א.) לא דברה תורה כלשון בני אדם, ולכן ס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, כיון דבלשון תורה הו"ל אכילה בכ"ש, ורק לגבי עונש הוא רק בכזית דכן הוא הלכה למשה מסיני כדאיתא במסכת עירובין (דף ד.) משא"כ ר"ל ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ובלשון בני אדם אכילה הוא בכזית, ולכן ס"ל דבחצי שיעור ליכא איסור מה"ת, עכ"ד כ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א.

ובזה יבואר המדרש, אחים הייתם לדינה להרוג כל זכר כדין בני שנהרג עפ"י דיין אחד בלי עדים והתראה, ואף שכבר נימולו לשם גירות מ"מ כיון דעדיין לא טבלו ל"ה גרים גמורים, דאתם ס"ל דגר שמל ולא טבל אינו גר, ונמצא דדינייהו הוי כב"נ וחייבים מיתה, ומנ"ל דגר שמל ולא טבל אינו גר, דדרשינן מאיש איש למעט ערל מפסח, ואייתר תושב ושכיר לאתוויי גר שמל ולא טבל, ולפי"ז ע"כ ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, א"כ מדוע לא הייתם אחים ליוסף, דכיון דאתם ס"ל לא דברה תורה כלבנ"א, א"כ חצי שיעור אסור מה"ת, והצדק הוא עם יוסף, א"כ מדוע מכתתם את יוסף ודו"ק.

ד' עוי"ל, עפ"י"מ שהבאנו (אות ב) מה דאיתא בב"ר (פ"ו-ו), שנתן יעקב את דינה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשיו עיניו, ולכן נענש יעקב שמנעה מאחיו שמה תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם עיי"ש.

ה) עוי"ל, עפימש"כ רשיז"ל בפרשת וישלח (פרשה ל"ה-א) עה"פ ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לקל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך וז"ל, לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך עכ"ל, והוא ממדרש רבה (פרשה פ"א-ב), א"ר אבא בר כהנא אם חשבת בלבך דבר מצוה לעשות ולא עשית נוח לך ליתן זמם על פיך ולא לפסוק (בפיך שום דבר שלא לקיימו) וכו', רבנן אמרי מה ידך קודם לפיך כן יהיה נדריך קודם לפיך (תפריש ואח"כ תגדור שלא תתאחר), תדע לך שכן, שהרי אבינו יעקב על ידי שאיחר נדרו נתבקרה פנקסו וכו' עיי"ש.

ובמדרש תנחומא פרשת וישלח (סי' ח) איתא, ואמר ר' ינאי, הנודר ואינו משלם, פנקסו מתבקרר לפני הקב"ה ואומר, היכן פלוני בן פלוני שנדר נדר ביום פלוני, בא וראה, כשהלך יעקב לארם נהרים מה כתיב שם, וידר יעקב נדר לאמור וגו', הלך ונתעשר ובא וישב לו ולא שלם את נדרו, הביא עליו עשיו וביקש להרגו וכו', כיון שלא הרגיש, באת עליו צרת דינה, שנאמר ותצא דינה וכו' עיי"ש, וכן איתא במדרש רבה פרשת בחקותי (פרשה ל"ז-א), א"ר שמואל בר נחמן, כל מי שנודר ומשהה נדרו, בא לידי גילוי עריות, מנא לן מיעקב, שעל ידי שנדר ושהה נדרו כתיב ותצא דינה עכ"ל, הרי דיעקב נענש במעשה דינה בשביל שאיחר נדרו.

אמנם העירו ממה דאיתא במסכת ר"ה (דף ט"ו), בעי ר' זירא אשה מה היא בכל תאחר, מי אמרינן הא לא מיחייבא בראיה דכתיב כל זכורך וכיון דלא מיחייבא למיסק לא שייך בה זמן רגלים לבל תאחר, וכתבו שם התוס' (ד"ה טא) דה"ה זקן וחולה ומי שאין לו קרקע וכל הפטורים מן הראיה עיי"ש, וכיון דיעקב לא היה לו אז קרקע היה פטור מראיה ואינו עובר בכל תאחר עכ"ד.

ואיתא במסכת פסחים (דף ט"ז), אתמר, א"ר אלעזר, שלוחי מצוה אינן ניוזקין לא בהליכתן ולא בחזירתן, כמאן, כי האי תנא, דתניא, איסי בן יהודה אומר, כלפי שאמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצו, מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה, תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה, והלא דברים ק"ו ומה אלו שדרכן לזוק אינן ניוזקין, בני אדם שאין דרכן לזוק על אחת כמה וכמה, אין לי אלא בהליכה בחזרה מנין, תלמוד לומר ופנית בבקר והלכת לאהליך מלמד שתלך ותמצא אהלך בשלום, וכי מאחר דאפילו בחזירה בהליכה למה לי, לכדר' אמי דאמר ר' אמי כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל ושאיין לו קרקע אין עולה לרגל עיי"ש.

ובצל"ח הקשה דאמאי השמיט הרמב"ם הך דינא דר' אמי דמי שאין לו קרקע אין עולה לרגל כיון דאין מי שחולק על ר' אמי, וכתב לתרץ, די"ל דדברי רב אמי תליא במחלוקת אי ס"ל קנין פירות הוה כקנין הגוף או לא הוי כקנין הגוף, דבקיודשין (דף ל"ד) אמרינן גבי ראייה דאיצטריך זכורך להוציא את הנשים אף דהו"ל מעשהו"ג, דלא נילוף ראייה מהקהל עיי"ש, ולכאורה קשה היאך הו"א לומר דילפינן מהקהל לחייב נשים גם בראיה, הרי בהקהל כתיב הקהל את העם וגו' וגרך אשר בשעריך וגו' א"כ גרים חייבים בהקהל אע"ג דפטורים

הרא"ש למה צריך האדם למדת הרחמים קודם שיחטא, הרי לא חטא עדיין, ות"י דאעפ"י שגלוי וידוע לפניו שסופו לחטוא, מתנהג הקב"ה עמו במדת הרחמים, ואינו דן ע"ש סופו עיי"ש, וא"כ קשה למה דנו השבטים את יוסף ע"ש סופו.

ותירצו המפרשים דבאמת הרי מצינו בכך סורר ומורה שנידון ע"ש סופו, כדאיתא בסנהדרין (ע"ב) תניא ר' יוסי הגלילי אומר, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי, אמרה תורה יצא לבי"ד ויסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו, ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב וכו' עיי"ש, הרי שדנין האדם ע"ש סופו, ולכאורה הרי במס' ר"ה מבואר דאין דנין ע"ש סופו.

ובס' עיר בנימין (סי' תי"ד) כ' בשם הגלאנטי על מגילת איכה ליישב, דבאמת אין דנין ע"ש סופו, ושאינו בן סורר ומורה, כי מלוה ישינה יש להקב"ה עליו, שהוא נולד מאיסורי ביאה מיפת תואר במלחמה ולכן נידון ע"ש סופו עיי"ש, ונמצא דמי שנולד מאיסורי ביאה דנין אותו ע"ש סופו, ולכן שפיר דנו השבטים את יוסף ע"ש סופו, כיון שנולד מביאה אסורה, דיעקב נשא ב' אחיות ולא נישאת קודם לרחל, ונישואי רחל היה באיסור, ולכן יוסף שנולד מרחל שהיתה ביאה אסורה, שפיר דנוהו השבטים ע"ש סופו, [ועיי' בס' יושב אהלים (פ' וישב עמוד פ"ו) ובס' שם משמואל עה"ת (פ' וישב)].

והמזרחי בפרשת תצא כתב ע"ד הגמ' הנ"ל דלכאורה יש לתמוה, אם אינו נהרג אלא משום שסופו ללסטם את הבריות להרגן, למה גזרה התורה להיות מיתתו בסקילה, והלא אפילו כשימות חייב, מיתתו אינו אלא בסייף, ועונשו של ימות זכאי הוא שתהא מיתתו בסקילה שהיא היותר חמורה שבמיתות, ושמה י"ל דהאי מלסטם את הבריות סתמא דקאמר הוא, אפילו בשבת שמיתתו בסקילה, א"נ ומלסטם את הבריות דקאמר, לאו דוקא, אלא ה"ה שיעבור עבירות שיש בהן מיתת סקילה ושריפה וחנק, תדע, דהא דרו"ל סמיכות הפרשיות של וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ, לפרשת בן סו"מ הקודמת לה, לומר שאם חסים עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בבי"ד, דהיינו סקילה דכל הנסקלין נתלין וכו' עיי"ש, ועפ"י כתב בס' טירת כסף פ' וישב (ד"ה א'), דנמצא לפי"ז דאי דרשינן סמוכין הרי דטעם דחייב עונש בן סו"מ משום שנדרן ע"ש סופו שיבוא לידי חטא שמחוייב עליו סקילה, ומוכח מינה דדנין ע"ש סופו, משא"כ אי לא דרשינן סמוכין ליכא להוכיח מדין בן סו"מ דחייב סקילה שנדרן ע"ש סופו עיי"ש.

ומעתה מבואר המדרש, דשמעון ולוי נקמו נקמת דינה, הגם שיעקב נענש בדין בשביל שהסתירה מפני עשיו, וצ"ל דסברו דבדין הסתירה דאינו מועיל לו תשובה כיון שחטא בע"ז, ועל ע"ז ל"מ תשובה, דתשובה נברא ביום ראשון דלא דרשינן סמוכין, ומעתה למה לא הייתם אחים ליוסף, דכיון דלא דרשינן סמוכין ליכא להוכיח מדין בן סו"מ דחייב סקילה שנדרן ע"ש סופו, ולמה מכתם את יוסף ודו"ק.

הארץ ואין האשה כובשת את הארץ, שלא תצא ותגרום תקלה לעצמה, שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה פדרנית (יצאנית) גרמה תקלה לעצמה, מנין, ממה שקראו בענין ותצא דינה עכ"ל.

ואיתא במד"ר בראשית (פרשה ח"ב) ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרה, וכבשוה וכבשה כתיב, האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, דאיש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, ר' יוחנן בן ברוקא אומר אחד האיש ואחד האשה על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלהים וגו', וכבשוה וכבשה כתיב האיש כובש אשתו שלא תצא לשוק וכו' עיי"ש, והמהרש"א במסכת יבמות (בבב"ב) אגרות ר' ס"ה: כתב, דאי דרשינן מקרא דוכבשוה למעט אשה ממצות פריה ורביה לא מוכח שלא תהא יצאנית, וה"ה להיפך אי דרשינן שלא תהא יצאנית לא מוכח דאשה אינה מצווה על מצות פריה ורביה עיי"ש, ועיין בספר חוט המשולש פרשת וירא (שער הקטן) מש"כ בזה.

וכתב בספר שפע חיים נישואין (סימן נ"ח אות ה) להעיר, אהא דאמרין דאיש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, ע"כ דמפרש קרא על כיבוש מלחמה ונשים אין דרכן לצאת למלחמה, וע"ז קשה דמאי פסקת שאין אשה דרכה לכבש, והא איכא מלחמת מצוה דגם נשים יוצאות, אך י"ל לפי"מ שכתב בתפארת ישראל במסכת סוטה (פ"ה משנה ד' ביבין אות נ"ב), דאשה לאו בת מלחמה רק לספק מים ומזון ולתקן הדרכים אף היא יוצאת, וכבר קדמו בזה בהון עשיר (במשנה ס"ט) שכתב דבוודאי אין זה אלא לספק צרכי בעלי המלחמה, אבל לא שתתחייב לצאת לעמוד בקשרי המלחמה בכלי זיין, ואף אם יודעת בעצמה שיכולה לעמוד כנגד האויב, נראה שלא היו מניחין אותה לצאת, דסו"ס אשה היא דדעתה קלה ולבה מהסס בדבר קל, ושמה תתחיל לנוס ותחלת נפילה ניסה עיי"ש.

אך למה נחוש שתנוס מפחד והלא הכהן היה מדבר אל העם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, אך י"ל שדבר זה תליא בפלוגתא דר"ע וריוה"ג במסכת סוטה (דף כ"ד) עה"פ ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו', ר"ע אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה, ריוה"ג אומר הירא ורך הלבב היינו המתירא מן העבירות שבידו, ולפי"ז י"ל דר"ע היו שם כאלו שנתייראו, ולכן בנשים שטבעם ומזגם הם רכי הלב חיישינן שבסוף תעורר פחד ובהלה, ולכן אינן יוצאות למלחמה, אבל לריוה"ג דס"ל דהקרא קאי על המתירא מן העבירות שבידו, א"כ לא היה שם כלל ירא ורך הלבב כמשמעו, ולדידיה אפשר שגם בנשים אין לחוש לפחדם ורכות לבבם, ושפיר יוצאות גם למערכי מלחמה ממש עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דר"ע דס"ל דדברים כמשמען ואין נשים יוצאות למלחמה כלל, לדידיה שפיר ילפינן דנשים פטורות מפו"ר דכתיב פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, וליכא קרא להא דאשה לא תצא לשוק, משא"כ ריוה"ג דס"ל דנשים יוצאות למלחמת מצוה ל"ש לומר דאין דרכה של אשה לכבש, וע"כ דהקרא אתיא דהאיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק.

מן הראיה אליבא דרב אמי, דהרי לא משכחת לגר שיהיה לו קרקע בארץ למ"ד קנין פירות ל"ה כקנין הגוף, וכן פסק הרמב"ם בה' בכורים (פ"ד ה"ה), ואפילו הכי חייב בהקהל, הרי דבהקהל גם מי שאין לו קרקע חייב, א"כ היאך הו"א דנילוף לחייב נשים בראיה כמו בהקהל, הא איכא למיפרך מה להקהל שגם מי שאין לו קרקע חייב תאמר בראיה דמי שאין לו קרקע פטור, ולמ"ל זכורך להוציא את הנשים, ועכצ"ל דמשו"ה לא שייך לומר גר יוכיח משום דגר שפיר חייב בראיה אע"ג דאין לו קרקע, הרי דלמ"ד דקנין פירות ל"ה כקנין הגוף בהכרח דליתא דינא דרב אמי, רק למ"ד דקנין פירות הוי כקנין הגוף אז שפיר משכחת דרשת רב אמי, דלדידיה לא שייך לומר גר יוכיח, דשפיר יתכן דגר יש לו קרקע ולכן חייב בראיה וה"ו בהקהל, וכיון שהרמב"ם פסק קנין פירות ל"ה כקנין הגוף לכן השמיט הך דינא דר' אמי עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל קנין פירות לא הוי כקנין הגוף, אז בהכרח ליתא לדינא דרב אמי, וגם מי שאין לו קרקע חייב בראיה, וה"ה מי שאין לו קרקע עובר בבל תאחר, אך אי ס"ל דקנין פירות הוה כקנין הגוף שפיר יתכן דגר אית ליה קרקע ובכה"ג חייב בראיה והקהל, משא"כ באין לו קרקע שפיר פטור מן הראיה.

ובספר דת ודין פ' וישב (דף י"ב) כתב, דמחלוקת יוסף והשבטים היה במה שקראו השבטים לבני השפחות עבדים, דיוסף סבר דהשפחות הם נשי אביו, דבוודאי שיחררם קודם שבא עליהם, ולכן בניהם אינם עבדים, וטעם פלוגתתם דהם סברו קנין פירות ל"ה כקנין הגוף, ולכן בלהה זולפה שהיו נכסי מלוג, לא היה לו ליעקב בשפחות הללו כי אם פירות, ולא היה יכול לשחרר אותם, ולכן היו קוראים לבניהם עבדים, אבל יוסף היה נער את בני בלהה ובני זלפה, דסבר דקנין פירות הוי כקנין הגוף, והיה יעקב יכול לשחררם, לכן היה סבור דאינם שפחות ובניהם אינם עבדים עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, כי שמעון ולוי נקמו נקמת דינה, הגם שיעקב נענש בדין בשביל שאיחר את נדרו, וצ"ל דהם סברו דכיון דלא היה ליעקב קרקע אינו עובר על בל תאחר, דס"ל קנין פירות הוה כקנין הגוף, ולכן תמה יעקב, למה לא הייתם אחים ליוסף, דכיון דס"ל דקנין פירות הוה כקנין הגוף, א"כ מהני השחרור, ואינם שפחות ובניהם אינם עבדים, והצדק הוא עם יוסף, ולמה מכרתם אותו ודו"ק.

ו) עוי"ל, עפימש"כ רשיו"ל בפרשת וישלח (פרשה ל"ד א) עה"פ ותצא דינה בת לאה וגו', ולא בת יעקב, אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה שנאמר ותצא לאה לקראתו ועליה משלו המשל כאמה כבתה עכ"ל, והוא מהמדרש תנחומא (ס"ה ה) וז"ל, צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב, שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצא מסתכלין באשת איש, א"ר יהודה בר שלום, תדע לך שכך כתיב, ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, וכבשה כתיב, האיש כובש האשה ואין האשה כובשת האיש, האיש כובש את

ובמזרחי פ' שופטים (פרשה כ-ה) כתב וז"ל, ר' יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו וכו' פ' ריוה"ג סובר דמאחר שאין מיתה בלא עון אין לו לירא שמא ימות אלא כשהוא בעל עבירות, ולפיכך פ' הירא ורך הלבב הירא מעבירות שבידו וכו' עיי"ש, ובמס' סוטה (דף מ"ד.) בחידושי אגדות מהרש"א הקשה ע"ד המזרחי הנ"ל, דהא במס' שבת (פ"ג.) מסיק בתיובתא על ר' אמי דס"ל אין מיתה בלא חטא, ולדברי המזרחי הנ"ל הא אשכחנא ריוה"ג דס"ל כוותיה עיי"ש.

ובספר בנין דוד (אות ג"א) כתב, דהשבטים חלקו על יוסף על אמרו כי הוא אשר ימלוך עליהם, וסברו דזה לא יתכן כיון שיוסף בא מביאה פסולה, שהרי יעקב נשא את רחל באיסור שתי אחיות, ואינו הגון למלכות דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך ודרשינן במסכת ב"ק (דף פ"ח.) ממובחר שבאחיך, [וכן איתא במסכת יבמות (דף ע"ו.) דאמר דואג האדומי לשאלו עד שאתה משאל על דוד אם הוא הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל מ"ט דקאתי מרות המואביה וכו' עיי"ש], וה"נ ביוסף שבא מביאת איסור אינו ראוי להיות מלך, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ובספר עיר דוד (אות שמ"ג) הביא בשם הפענח רזא, דרחל ולאה היו אחיות מצד האם, וזה אי אזלינן בתר האב תליא בפלוגתא במסכת חולין (דף ע"ט.) אי חוששין לזרע האב, דאי ס"ל חוששין לזרע האב אזלינן גם בתר הקירבא מצד אביו, משא"כ אי ס"ל אין חוששין לזרע האב חיישינן רק לקריבה מצד האם, ונמצא דליכא כאן איסור שתי אחיות כלל עיי"ש.

ובחי' הריטב"א עמ"ס יבמות (פ"ג.) ד"ה בנה שני כתב, דאי ס"ל אין חוששין לזרע האב, שפיר שייך לומר דעובר ירך אמו, כיון שהעובר אינו נחשב לחלק האב והוי כירך אמו, אבל אי ס"ל חוששין לזרע האב לא יתכן לומר דעובר ירך אמו היא, דזרע האב להיכן הלך.

ובזה יבואר דברי המדרש, כי שמעון ולוי נקמו נקמת דינה, הגם שיעקב נענש בדין בשביל שהיתה יצאנית, וע"כ דס"ל דקרא דוכבשה אתיא דנשים פטורות ממ"ע דפ"ר, ולפי"ז ס"ל יש מיתה בלא חטא, ומיתה הוא מחמת חטא דאדם הראשון, ומינה דס"ל עובר ירך אמו הוא, ולכן תמה יעקב ואמר להם, למה לא הייתם אחים ליוסף, דהרי לשיטתכם דס"ל עובר ירך אמו הוא, א"כ ס"ל אין חוששין לזרע האב, וליכא כאן איסור דשתי אחיות, ושפיר ראוי יוסף להיות מלך, וא"כ למה מכרתם אותו ודו"ק.

ז) עוי"ל, עפ"י"מ שהבאנו (אות ב') מה דאיתא בבראשית רבה (פרשה ע"ו.) ט), שנתן יעקב את דינה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשיו עיניו, ולכן נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם עיי"ש.

אך י"ל, דאיתא במדרש רבה (פרשה ס"ה-א), ויהי עשו בן ארבעים שנה, דכל מ' שנה היה עשו צד נשים תחת בעליהם ומענה אותם, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו, אמר מה אבא נשא אשה

ובמזרחי פ' שופטים (פרשה כ-ה) כתב וז"ל, ר' יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו וכו' פ' ריוה"ג סובר דמאחר שאין מיתה בלא עון אין לו לירא שמא ימות אלא כשהוא בעל עבירות, ולפיכך פ' הירא ורך הלבב הירא מעבירות שבידו וכו' עיי"ש, ובמס' סוטה (דף מ"ד.) בחידושי אגדות מהרש"א הקשה ע"ד המזרחי הנ"ל, דהא במס' שבת (פ"ג.) מסיק בתיובתא על ר' אמי דס"ל אין מיתה בלא חטא, ולדברי המזרחי הנ"ל הא אשכחנא ריוה"ג דס"ל כוותיה עיי"ש.

ולפלפולא י"ל דר"ע וריוה"ג פליגי אי ס"ל יש מיתה בלא חטא או אין מיתה בלא חטא, דריוה"ג ס"ל דאין מיתה בלא חטא כר' אמי, ולכן מפרש הקרא הירא ורך הלבב היינו מעבירות שבידו, וס"ל דנשים יוצאות למלחמת מצוה, ול"ש לומר דאין דרכה של אשה לכבש, וע"כ דהקרא אתיא דהאיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק, משא"כ ר"ע ס"ל כר' אסי (סו) דיש מיתה בלי חטא, ולכן מפרש הקרא כפשוטו שמתירא לעמוד בקשרי המלחמה, דלדידיה חיישינן דימות אף בלי חטא, ואין נשים יוצאות למלחמה כלל, ולדידיה שפיר ילפינן דנשים פטורות מפו"ר דכתיב פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, וליכא קרא להא דאשה לא תצא לשוק.

ואיתא בשבת (נ"ה.), אמר רב אמי, אין מיתה בלא חטא (וחטאו של אדם גורם לו מיתה), ואין יסורין בלא עון, אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות וגו', אין יסורין בלא עון דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (היינו יסורין וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון), מיתבי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר להם, מצוה קלה ציתיו ועבר עליה, א"ל והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו, א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו', הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר, אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם עיי"ש.

ובספר מתת יה (ג.) כתב דפליגי בזה, דאיתא בר"ה (דף י"א.), ר' אליעזר אומר דבתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי וגו', איזהו חודש שהאילן מלא פירות, (רצה לומר שכבר נגמרו והארץ מתחילה להוציא דשאים) הוי אומר זה תשרי, ור' יהושע אומר בניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ דשא וגו', איזהו חודש שהארץ מליאה דשאים (רצה לומר שהתבואה כבר עמדה והאילן מתחיל להוציא פירות) הוי אומר זה ניסן, ואיתא בב"מ (פ"ג.), ואלו (פועלין) אוכלין מן התורה (ממה שעוסקין בו), העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה וכו', ובגמ' (סו) אשכחן כרם, כל מילי מנא לן וכו' עיי"ש, ואילן שאכל אדם הראשון ארז"ל חטה היתה, והורה אדם לעצמו היתר אף בחטה, ולכן נקנסה מיתה עליו לבדו, דלדידיה דעביד איסורא קנסינן, ולפי"ז י"ל דר' אמי דס"ל אין מיתה בלא חטא, ס"ל כר"א דבתשרי נברא העולם, ולפי"ז מה שבני אדם מתין, הוא מפני שחטאו, ורשב"א ס"ל דבניסן נברא העולם, ולא היה בשעת גמר מלאכה, ומיתת אדם הראשון היתה עפ"י קו הדין, והוא גרם מיתה לכל העולם, ולכן ס"ל יש מיתה בלא חטא, ומה שבני אדם מתין הוא מחמת חטא אדם הראשון עכ"ד.

בן ארבעים שנה, אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה עיי"ש, ואיתא בחגיגה (טו), תניא, ר"ש בן מנסיא אומר, גונב אדם אפשר שיחזיר גנבו ויתקן, גוזל אדם אפשר שיחזיר גולו ויתקן, אבל הבא על אשת איש ואסרה לבעלה נטרד מן העולם והלך לו (אין לו עוד תשובה לפי שעשה דבר שאין לו רפואה), וע"ז קאי קרא מעוות לא יוכל לתקן עיי"ש, ולפי"ז לא מהני תשובה לעשו, ולכן לא מסר נפשו להחזירו למוטב.

אמנם לפי"מ דאיתא שם, תניא, מעוות לא יוכל לתקן זה שביטל תפלת ערבית, א"כ לק"מ, די"ל דשפיר מהני תשובה מי שבא על אשת איש, והקרא קאי על מי שביטל תפלת ערבית, ועיין שם בתוס' (ד"ה א) שכתבו, דאי אמרינן דהקרא דמעוות לא יוכל לתקן קאי על תפלת ערבית, זהו רק אי ס"ל דתפלת ערבית חובה, וְעֵינָן בספר כרם חמד (פרשת ויצא) מש"כ בזה.

ובספר עצי חיים פרשת ויצא (ח"ב חלק הדרוש) עה"פ וישכב במקום ההוא כתב, דלכאורה צריך ביאור מדוע נשתנה תפלת ערבית שהוא רשות, יותר משאר התפלות שתקנו האבות וקבעום לחובה, וי"ל דאיתא במסכת סוטה (דף כ"א), אמר רב יוסף, תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא עיי"ש, והיינו דאע"ג דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא כמבואר במסכת קידושין (דף ל"ט), מ"מ זכות דתורה יש שכר גם בעולם הזה, ולפי"ז י"ל דיעקב אבינו כל זמן שהיה בבית שם ועבר, לא היה ירא לנפשו מחמת עשו, כיון שהיה עוסק בתורה ומגנא ומצלא מן כל נזק, אבל אח"כ כשהלך משם לבית לבן, מורא עלה על ראשו פן יבוא עשו והכהו, ומאין יבוא עזרו, אעפ"י שהיה לו לתלות במעשיו הטובים, אפי"ה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולכן הלך ותיקן תפלת ערבית, ולא קבל על עצמו כחובה כי אם עשאו לתפלת רשות שלא היא מחויב בה, ומבואר בחידושי מהרש"א במסכת סוטה (דף י"ד) ד"ה וא"ל הקב"ה, דמצוה שאינו מחויב בה שכרו בעולם הזה עיי"ש, וא"כ יש שכר לפעולתו עבור תפלת ערבית בעוה"ז, ובזה ינצל מכל רע גם בעוה"ז, וכאשר מתחלה קבל עליו יעקב לתפלת רשות, כן גם עתה הלכה שהיא רשות כמו שהיתה תחילת התקנה עכ"ד.

אמנם כ"ז א"ש אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, רק במצוה שאינו מחויב בה מקבל שכר בהאי עלמא, שפיר י"ל דיעקב תיקן לתפלת ערבית שהיא רשות, כדי שעיי"ז יקבל שכר בהאי עלמא, משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא לא שייך כל הנ"ל.

ואיתא במסכת עירובין (דף י"ג), תנו רבנן, שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו' עיי"ש.

ובספר בא ישועה ונחמה (פ"ג דף טו) (פ"ג דף ט"ז), כתב, דלכאורה דכיון דנוח לו לאדם שלא נברא א"כ באמת למה נברא, ותי' בשם המגיד שהקשה קו' יתירא מאחר דבעוה"ב אין שום אכילה ושתייה כי אם שיהנה מזיו השכינה, א"כ אחר שהנשמה היה מתחילה במקום

גבוה למה נברא בעוה"ז, דאף שיקיים כל התורה לא יזכה כ"א לאותו המקום שהיה מתחילה, וא"כ מה עדיפא ליה בהבראו אדרבה יש לחוש אם יחטא דאפילו להאי מקום לא יגיע, ומתריך, דהנפש בעולם העליון נהנה מזיו השכינה, אבל זהו נהמא דכסופא בחנם, וכיון שיורדת לעולם ומסגל מצות ומע"ט קונה לו שכרו בדין, ושוב ל"ה נהמא דכסופא דבדין הוא שיטול שכרו אחר שהשלים עבודתו בעוה"ז.

וכתב דכ"ז נוחא אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וא"כ כיון דאינו מקבל שום שכר מצוה בעוה"ז, אז שפיר י"ל דעיי" ביאתו לעוה"ז יאכל נהמא בלי כסופא, כי בדין הוא שיטול שכרו לעוה"ב כיון שלא היה ניתן לו שכר בעוה"ז, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא הדקל"ד, דמה ירויח ומה נפקותא בבריאת האדם, ואי משום שיאכל נהמא בלא כסופא ובדין יטול שכרו לעוה"ב, הא כבר קיבל שכר בעוה"ז, ומאן יימר שיש בדין ג"כ ליתן לו עוד שכר בעוה"ב, אם לא מרוב חסדו וטובו יתברך, וא"כ שוב הוה נהמא דכסופא, וא"כ למה נברא האדם, ונוח לו שלא נברא עכ"ד, היוצא לנו מזה דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא אז אמרינן דנוח לו לאדם שלא נברא, משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אז י"ל דנוח לאדם שנברא.

ובספר בגדי אהרן פרשת בשלח (דף קנ"ג) ד"ה ובזה, הביא מש"כ בילקוט חרש ערך מלאכים (פ"ג כ"א), דלכן מכרו השבטים את יוסף, משום שהשבטים היו מכת אותן שאמרו אל יברא, ויוסף היה כנגד מטטרון שאמר יברא, ולכן מכרוהו עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, כי שמעון ולוי נקמו נקמת דינה, הגם שיעקב נענש בדין בשביל שהסתירה מפני עשיו, וצ"ל שהם סברו דבדין הסתירה דאינו מועיל לו תשובה כיון שחטא בג"ע, וע"ז נאמר מעות לא יוכל לתקן, דאי"ל דקאי על תפלת ערבית, דס"ל תפלת ערבית רשות, ומעתה ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל נוח לו לאדם שנברא, ולכן אמר להם למה לא הייתם אחים ליוסף, דהלא לשיטתכם ע"כ דס"ל טוב לו שנברא, והצדק הוא עם יוסף, וא"כ למה מכתתם אותו ודו"ק.

ח) עוי"ל, עפ"י"מ שהבאנו (א"ת ו') ממדרש נחומא, צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב, שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצא מסתכלין באשת איש, א"ר יהודה בר שלום, תדע לך שכך כתיב, ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, וכבשה כתיב, האיש כובש האשה ואין האשה כובשת האיש, האיש כובש את הארץ ואין האשה כובשת את הארץ, שלא תצא ותגרום תקלה לעצמה, שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה פדרנית (יצאנית) גרמה תקלה לעצמה, מנין, ממה שקראו בענין ותצא דינה עכ"ל.

ובגליון ישראל סבא (גליון ט') האריך השפע חיים זצ"ל, במה שדנו הפוסקים אי בכ"ז אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, דמדברי

להביא את הגר עיי"ש, ולפי"ז לא דרשינן מאן דלא תקריבו מן הגזל, ואינו מוכח מאן דמה שקנתה אשה קנה בעלה.

ובספר יציב פתגם פרשת בלק (דף ר"ג) כתב, לפי"מ דאיתא במסכת נזיר (דף ס"ב) ובמסכת חולין (דף י"ג), איש איש מלמד שהעכו"ם נודרין נדרים ונדבות כישראל עיי"ש, וכיון דמרבין גס את הגוי שמביא קרבן כישראל, ואם הגוי מביא קרבן כל שכן שהגר מביא, ואינו צריך לרבות את הגר עכ"ד.

ונודע מה שהקשה בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' קי"ט), דאי ס"ד דאמרינן דכהנים הוה שלוחי דידן, היאך אמרינן דעכו"ם נודרין כישראל, הא אין שליחות לעכו"ם, וע"כ דמוכח מאן דכהנים הוה שלוחי דרחמנא עיי"ש.

ובגליון ישראל סבא (גליון ט) כתב השפע חיים וצ"ל לפרש הויכוח שהיה בין יוסף להשבטים, דהנה הכתוב אומר וישנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו, ולכאורה צריך להבין מה חטאו של יוסף כמה שחלם שיהיה מלך שישנאו אותו בשביל זה, ועוד קשה, דאיתא במסכת שבת (דף י"ג), אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, מבואר מזה דשנאת השבטים על יוסף היה על הכתונת פסים שעשה לו יעקב אבינו, והרי הכתוב אומר דשנאתם היה על החלומות ועל דבריו.

אולם יש ליישב דשניהם אמת דטענתם היתה כיון דלבש הכתונת פסים שהוא בגדי כהונה, אינו ראוי להיות מלך, וכדאיתא בירושלמי (שקלים פ"ו מ"א) אין מושחין כהנים למלכים עיי"ש, והנה הטעם דא"א לכהן להיות מלך, י"ל דתליא אי ס"ל כהנים שלוחי דרחמנא נינהו או שלוחי דידן, דהנה זה ודאי דמלך הוא שליח דרחמנא כדכתיב כי לה' המלוכה, ואם נאמר דכהנים שלוחי דידן נינהו, א"כ כיון דמלוכה הוא שליח דרחמנא, והוא במעלה יותר גדולה, אין ראוי לכהנים שיתערבו בו, כיון דהם אינם במעלה זו שיהיו שלוחי דרחמנא, משא"כ אי ס"ל כהנים שלוחי דרחמנא נינהו, שפיר י"ל דגם כהן יכול להיות מלך, ולפי"ז י"ל דיוסף סבר כהנים שלוחי דרחמנא נינהו, לכן שפיר אפשר להיות מלך, והשבטים סברי כהנים שלוחי דידן נינהו, וא"א לכהן להיות מלך, ולזה אמרו המלך תמלוך עלינו, כיון שאתה כהן א"א להיות מלך עכ"ד.

ובזה יבואר דברי המדרש, כי שמעון ולוי נקמו נקמת דינה, הגם שיעקב נענש בדין בשביל שהיתה יצאנית, וע"כ דס"ל דקרא דוכבשוה אתיא דמעשה ידיה לבעלה אף בב"נ, וילפינן לה ממה דכתיב אדם כי יקריב מכם וכנ"ל, ולא אתיא לרבות גרים, דע"ז לא צריך קרא כיון דעכו"ם נודרים מכל שכן גרים, וע"כ דס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ולפי"ז כהן יכול להיות מלך, והצדק הוא עם יוסף, ולכן תמה יעקב ואמר להם, למה לא הייתם אחים ליוסף ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

המחצית השקל (סי' תמ"ח סק"ד) שכתב במסקנת דבריו שראוי למכור החמץ לאשה נכרית שאין לה בעל, כיון דלנכרית מועיל קנין חצר משא"כ לנכרי עיי"ש, מבואר מזה דאם יש לה בעל הרי זה נקנה לבעל הנכרית, דגם אצל עכו"ם אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, וכן נקט בשו"ת שבות יעקב (ת"א סי' כ) שנשאל על ישראל שהיה נשוי לנכרית והיא נוהגת מנהג נכרית לכל דבר, מה דין החמץ שנמצא אצלה לאחר הפסח, אי מותר בהנאה כחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח, או נימא דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה, והוי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה עיי"ש, הרי שסובר דגם בנכרית אמרינן כל מה שקנתה אשה קנה בעלה, אמנם בשו"ת חת"ס חיוור"ד (סי' שט"ז) ד"ה והנה נשאלתי הביא דברי המחצית השקל הנ"ל, ומה שכתב בשם הגאון מדינדיש, דלא אמרינן בנכרית מה שקנה אשה קנה בעלה עיי"ש.

והמקור להנך דיעות דס"ל דגם בב"נ אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, יש לומר דילפינן לה מקרא דפרשת בראשית (א-כ"ח), ויברך אותם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה, וכתב רשיז"ל ללמדך שהזכר כובש את הנקיבה שלא תהא יצאנית עיי"ש, וכתב המזרחי דבהכרח צ"ל דמה שנאמר וכבשוה היינו שיכבוש אותה שלא תהא יצאנית, דאל"כ כמה יכבוש אותה, אי למלאכות שהאשה עושה לבעלה, הללו אינם אלא מדרבנן עיי"ש.

וביפה תואר (פרשה ת-י"ד) העיר, דהיא גופא נילף מקרא וכבשוה, דהבעל כובש את אשתו למעשה ידיה, ומעשה ידיה לבעלה הוא מה"ת עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהשבות יעקב וסייעתו ס"ל דמהאי קרא ילפינן דבב"נ אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, דהרי האי קרא נאמר בב"נ ועלה קאמר וכבשוה שיכבוש אותה לענין שכל מה שתחה ידיה הרי הוא שלו עכ"ד השפע חיים וצ"ל.

ולפי"ז י"ל לדעת החת"ס ודעמיה דס"ל דבב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, י"ל דהקרא אתיא לומר דמה שנאמר וכבשוה, היינו שהאיש כובש את אשתו שלא תהא יצאנית.

ובפ' ויקרא עה"פ אדם כי יקריב מכם קרבן וגו' כתב רשיז"ל, אדם למה נאמר, מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו מן הגזל עיי"ש, וביציב פתגם (דף י"ג) הקשה, על מה שכתב רשיז"ל לפי שהכל היה שלו, הרי אשתו חוה היתה בעולם ושייך היה שיגזול מנכסיה שלה, וכתב לתרץ, דאי ס"ל דגם בב"נ נקטינן את הדין האמור בישראל דמה שקנתה אשה קנה בעלה, וא"כ שפיר כתב רשיז"ל שהכל היה שלו, כי אף מה שקנתה חוה קנה הוא עיי"ש, הרי דמהקרא אדם כי יקריב מכם דאתיא להוציא את הגזול, מוכח דגם בב"נ ס"ל מה שקנתה אשה קנה בעלה.

ובויקרא רבה (פרשה ב-ט) איתא, אדם כי יקריב מכם, למה לא נאמר איש, כדכתיב בפרשת בא (פרשה י"ב-ג) דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית, אף כאן יאמר הכתוב ויקחו להם איש בקר או צאן, למה נאמר אדם,